A.V.E.SOCIETYS
DEGLOOR COLLEGEDEGLOOR
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
B.A. THIRD YEAR

प्रा.डॉ. लक्षटे रत्नाकर बाबुराव
विभाग प्रमुख व सहयोगी प्राध्यापक
पदवी व पदव्युत्तर राज्यशास्त्र विभागप्रमुख
देगलूर महाविद्यालय देगलूर
ता.देगलूर जि.नांदेड ४३१७१७
इमेल : ratnakarlakshete1@gmail.com
Mobile No.: 9423439276

बी.ए.तृतीय वर्ष
राजकीय विचारप्रणाली

DILECTICAL MATERIALISM
द्वंद्वात्मक भौतिकवाद

- प्रास्ताविक
- द्वंद्वात्मक भौतिकवाद मार्क्सवादाचे एक तत्व आहे.
- द्वंद्वात्मक भौतिकवादाला विरोध विकासवाद, द्वंद्वात्मक वस्तुवाद असेही म्हणतात.
- द्वंद्वात्मक भौतिकवाद कार्ल मार्क्सच्या संपूर्ण विचाराचा मूळआधार आहे.
- कपिटल आणि होली फमिली या ग्रंथात मार्क्सने हा सिद्धांत मांडला
- एंजिल्सने त्याच्या अटी दुहरिंग या ग्रंथामध्ये या सिद्धांताचा विस्तार केला.
- द्वंद्ववाद व भौतिकवाद या दोन संकल्पनेवर हा सिद्धांत आधारलेला आहे.
- रशियन विचारवंत वि.अफवास्टोव च्या मते –मार्क्सने द्वंद्ववादाचा विचार हेगेल कडून व भौतीकवादाचा विचार फायरबाख कडून घेतला आहे.

DILECTICAL MATERIALISM द्वंद्वात्मक भौतिकवादचा अर्थ

- द्वंद्वात्मक भौतिकवादचा अर्थ खालीलप्रमाणे समजून घेता येतो.
- द्वंद्ववाद –
- द्वंद्वात्मक या शब्दाला इंग्रजीमध्ये DILECTICAL असे म्हणतात .
- DILECTICAL हा शब्द ग्रीक भाषेतील डायलेगो /डायलाग या शब्दापासून बनला.
- याचा अर्थ वाद-विवाद ,तर्क-वितर्क असा होतो.
- मार्क्सने द्वंद्वात्मक पद्धतीचा विचार हेगेल कडून त्यामुळे हेगेलचे द्वंद्वात्मक विचार प्रथम जाणून घ्यावे लागतील.
- **हेगेलचे द्वंद्वात्मक विचार**
- प्राचीन काळात सोफिस्ट व ग्रीक विचारवंतानी हा विचार मांडला.
- सोक्रीटीसच्या संवादात वाद-विवाद दिसून येतो .
- एखाद्या विचारवंताने मांडलेले मत खंडित करने होय .
- प्लेटो –द्वंद्व म्हणजे एखादी व्याख्या निश्चित करण्यासाठी नाट्यमय वैचारिक संघर्षाची वैचारिक प्रक्रिया होय. परंतु
- हेगेलने अरीस्टोटल च्या राज्याच्या चक्राकार सिद्धांताप्रमाणे द्वंद्वात्मक पद्धतीचा विचार केला .

- प्राचीन ग्रीक विचारात द्वंद्वाची प्रक्रिया दोन चरणात होती
- उदा.राजेशाहीचा-प्रतिवाद हुकुमशाही –परंतु
- हेगेलच्या मते प्राचीन ग्रीक विचारात द्वंद्वाची प्रक्रिया तीन चरणात होती – अस्तित्व –नाश –पुनअस्र्तित्व यालाच
- हेगेल –
- वाद (Thesis)
- प्रतिवाद (Anti Thesis)
- संवाद (Synthesis) म्हणतो
- मानवाचा विकास सरळ मार्गाने झाला नसून वाकड्या तिकड्या मार्गांनी झाला आहे.
- द्वंद्वाचा आधारे विश्वातील विचार विकसित होतात.
- विचाराच्या विकासाचा एक क्रम असतो.
- प्रथम एक विचार अस्तित्वात येतो.-वाद (Thesis)
- कांही काळानंतर त्यातून दुसऱ्या विचाराची निर्मिती होते. प्रतिवाद
- यात संघर्ष /द्वंद्व होवून एका नव्या म्हणजेच तिसऱ्या विचाराची निर्मिती होते. संवाद (Synthesis)
- ही विचाराची /विकासाची प्रक्रिया सतत सुरूच राहते
- लेनिनच्या मते – द्वंद्वात्मकतेचा खरा अर्थ विरोधी विचारांचा अभ्यास होय.
- अंड्यात असणारा मूळ जीव म्हणजे वाद होय अंड्यातून जीव बाहेर पडणे प्रतिवाद होय .
- बाहेर पडलेला जीव परत अंडे देतो व त्यातून अनेक जीवांची निर्मिती होते म्हणजे हा संवाद होय

भौतिकवाद/वस्तुवाद

- विश्वामध्ये जे अस्तित्वात आहे ,वास्तवात आहे त्यास भौतिकवाद म्हणतात
- कार्ल मार्क्स ने हा विचार जर्मन विचारवंत फायरबाख यांच्याकडून घेतला
- फायरबाख हा विज्ञाननिष्ठ भौतीकवादाचा जनक आहे.
- फायरबाख यांनी १९ व्या शतकात हेगेलच्या चिदवादी तत्वज्ञानाच्या विरोधात हा विचार मांडला.
- ग्रीक विचारवंत पारमेनीडस व आयोनिअन्स हे आद्य भौतिकवादी विचारवंत म्हणून ओळखले जातात.
- ग्रीक विचारवंत डेमोक्रीटस व एपीक्यूरस यांच्या विचारातही भौतीकवादाचा विचार आहे.
- गलिलीयो व न्यूटन यांच्या विचारातही भौतीकवादाचे विश्लेषण आहे.

हेगेल व मार्क्सच्या द्‌वंद्‌ववादातील फरक

हेगेल	कार्ल मार्क्स
हेगेल हा आदर्शवादी विचारवंत आहे.विचार किंवा अध्यात्मवाद हा त्याच्या द्‌वंद्‌ववादाचा मुख्य आधार आहे.	कार्ल मार्क्सच्या द्‌वंद्‌ववादाचा मुख्य आधार भौतिकवाद/वस्तुवाद आहे.
मानवी मनात प्रथम आदर्शतत्व जन्मास येते व त्याचा व्यवहार्य अविष्कार नंतर भौतिक वास्तववादी जगात होतो.	आपल्या भोवतीच्या भौतिक जगात प्रथम बदल घडतो व नंतर त्याच्या अवलोकनाने नव्या संकल्पना व विचार आपणास सुचतो
निसर्गाच्या सर्व परिवर्तनाचे प्रमुख कारण आत्म्याची शक्ती मानतो. सृष्टी मध्ये होणाऱ्या सर्व परिवर्तनाचे कारण विचार आहे.	निसर्गाच्या सर्व परिवर्तनाचे प्रमुख कारण उत्पादनाचे साधन मानतो. सृष्टी मध्ये होणाऱ्या सर्व परिवर्तनाचे कारण आर्थिक आहे.

कार्ल मार्क्सचा द्वंद्वात्मक भौतिकवाद

- भौतिक तत्व किंवा पदार्थ हेच विश्वाचा आधार आहेत.
- या सिद्धांतावरच इतिहासाची म्बौतिक मीमांसा मार्क्स ने केली आहे.
- जगामध्ये जे परिवर्तन होत असते त्याचे कारण दैवी सत्ता नसून भौतिक म्हणजेच आर्थिक परिस्थितीच आहे.
- गव्हाचे बी वाद होय.
- हे बी जमिनीत पेरल्यानंतर त्याचे अंकुरात रुपांतर होवून वाढ होणे म्हणजे प्रतिवाद होय.
- ते गव्हाचे वाढलेले रोप नष्ट होवून नवीन गव्हाचे अनेक बिया निर्माण होणे हे संवाद होय.

द्वंद्वात्मकभौतिकवादाची तत्वे

- विकास हा द्वंद्वात्मक प्रक्रियेने होत असतो.
- मात्रात्मक फरकामुळे गुणात्मक फरक असतो.पाण्याचे बर्फात होणारे परिवर्तन गुणात्मक असते.
- विश्वातील वास्तूमध्ये तत्वाची एकता असते.
- एक वस्तू दुसऱ्या वस्तूशी संबंधित असून परस्परावलंबी असते.
- वस्तुत अंतर्विरोध असतो.
- जन्म मृत्यू पुनर्निर्माण अशी प्रक्रिया आहे.
- माणूस मरणाची बीजे घेवून जन्मास येतो व संतांरुपणे विकसित होतो.

कार्ल मार्क्सच्या दवंद्वात्मकभौतिकवादाची वैशिष्ट्ये

- क्रांतिकारी प्रक्रिया
- संख्यात्मक व गुणात्मक परिवर्तन
- भौतिक जगाचा विचार
- परिवर्तनशीलता
- पदार्थामुळे बुद्धीचा विकास होतो.
- विकास सरळ रेषेत होत नाही.

द्वंद्वात्मकभौतिकवादाचे दोष/टीका

- अस्पष्टता
- विसंगत विचार
- समजण्यास अवघड
- आत्म तत्वाची उपेक्षा
- केवळ द्वंद्ववादावर भर
- दृष्टान्तावर भर
- मानवी इतिहास विकास व ऱ्हासाचा आहे.
- भौतिकवादावर अनावश्यक भर

द्वंद्वात्मकभौतिकवादाचे महत्व

- धर्मनिरपेक्षतेचे समर्थन करतो
- गुणात्मक परिवर्तनावर भर देतो.
- समाजवादी मार्गाच्या विकासाला पुष्टी देतो.

कार्ल मार्क्स

लेनिन

स्टॅलिन